

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут економіки, управління, права
та інформаційних технологій
Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
Магістр

на тему: «Формування і розвиток людського потенціалу територіальної громади»

Виконала: здобувачка вищої освіти
за освітньою програмою Зв'язки з
громадськістю спеціальності
281 Публічне управління та
адміністрування ступеня вищої
освіти магістр групи 1
Григорович Марина Олександрівна
Керівник: Сердюк Ольга Іванівна
Рецензент: Попова Юлія
Михайлівна

Полтава – 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	13
1.1. Поняття, складові та фактори формування людського потенціалу територіальної громади	13
1.2. Формування людського потенціалу територіальної громади як один з підходів до її розвитку	20
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	28
2.1. Забезпечення освітнього рівня та культурних потреб мешканців територіальної громади	28
2.2. Забезпечення соціальними та адміністративними послугами мешканців територіальної громади	36
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	45
3.1. Стратегічні напрями розвитку освіти в територіальній громаді	45
3.2. Підвищення рівня соціального захисту мешканців територіальної громади, розвиток сфери послуг	52
Висновки до розділу 3	57
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

Актуальність теми. Децентралізація сучасної системи державного управління робить проблему кадрового забезпечення територіальних громад (ТГ) особливо актуальною. Основною умовою ефективної та сталої діяльності органів місцевого самоврядування є постійна та системна робота з формування та розвитку людського потенціалу. Це твердження вірне як для столиці чи обласних центрів, так і для найвіддаленіших і найменших містечок та сіл України. Але якщо для великих міст питання кадрів і людського потенціалу не є небезпечним, то для сільських ТК по всій країні – справжня криза. Людей з відповідними навичками та знаннями гостро не вистачає. Тому питання розвитку людського потенціалу є особливо актуальним у контексті адміністративно-територіальних реформ.

Проблеми формування і розвитку людського потенціалу ТГ досліджували О. М. Бачинська [2], М. М. Біль [3-4], І. В. Лещук [4], Є. П. Гребонько [6-8], Д. І. Дзвінчук та О. І. Бурса [13], Замараєв А. В. [16-18], Л. А. Захарченко [19], В. В. Іванишин та О. А. Дудзяк [20], Л. В. Козарезенко [21], Г. О. Кузьменко [25], О. Б. Кухтин [27], Л. Б. Мартинова [32-33], Л. І. Михайлова [36], Н. В. Непрядкіна [37], В. Г. Никифорова [38], Х. О. Патицька [4], О. М. Скібіцький [46], Н. О. Шишпанова [60] та інших. Проте специфіка практичного виконання напрацьований рекомендацій у конкретних органах місцевого самоврядування з врахуванням викликів сьогодення потребує подальшого розвитку та деталізації, що підтверджує актуальність даної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт ПДАУ за темою: «Формування ефективної системи публічного управління в Україні» (номер державної реєстрації 01170003104).

Мета дослідження: вивчення аспектів формування і перспектив розвитку людського потенціалу Терешківської сільської ТГ.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети були виокремлені такі завдання:

- розкрити поняття, складові та фактори формування людського потенціалу ТГ;
- дати сутнісну характеристику формування людського потенціалу ТГ як одного з підходів до її розвитку;
- проаналізувати практику забезпечення освітнього рівня та культурних потреб мешканців ТГ;
- встановити особливості забезпечення соціальними та адміністративними послугами мешканців ТГ;
- окреслити стратегічні напрями розвитку освіти в ТГ;
- запропонувати напрями підвищення рівня соціального захисту мешканців територіальної громади, розвитку сфери послуг.

Об'єкт дослідження – процеси формування і розвитку людського потенціалу ТГ в Україні.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних рекомендації щодо формування і розвитку людського потенціалу ТГ.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою наукового дослідження є фундаментальні положення теорії формування і розвитку людського потенціалу, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з даної проблематики.

Методичне забезпечення дослідження ґрунтується на поєднанні таких методів, як описовий (опис існуючих практик управління освітою, соціальним забезпеченням і т. п. ТГ), абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків), порівняння (порівняння звітних і базових показників, що характеризують розвиток ТГ) та інші методи дослідження.

Інформаційна база. Інформаційною базою для проведення комплексного дослідження послужили наукові роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, наукові статті та інші публікації сучасних науковців у сфері публічного управління та адміністрування, інтернет ресурси, матеріали офіційного сайту

Терешківської сільської ТГ.

Елементи наукової новизни. Окремі положення і висновки кваліфікаційної роботи мають наукову і практичну цінність. До елементів наукової новизни можна віднести:

набуло подальшого розвитку:

– система інноваційних рішень для підвищення рівня та різноманітності послуг, спрямована на покращення соціальної роботи й розвиток системи надання соціальних послуг в ТГ, сформована як відповідь на кризу та згідно з потребами громади.

Практичне значення одержаних результатів полягає у обґрунтуванні напрямів удосконалення процесів формування та розвитку людського потенціалу Терешківської сільської ТГ.

Апробація результатів дослідження.

Основні результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи оприлюднені у формі доповіді на міжнародній науково-практичній конференції.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано тези:

– Григорович М. О. Розвиток системи надання соціальних послуг на рівні територіальної громади. *Місьцеве самоврядування в Україні та світі: теорія і практика* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2024 р., м. Полтава) [9];

– Григорович М. О. Розвиток системи надання соціальних послуг на рівні територіальної громади. *Територія науки : збірник матеріалів наукових досліджень молодих учених [кафедри публічного управління та адміністрування] Полтавського державного аграрного університету* (Полтава, 2024) [10].

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота викладена на 59 сторінках, складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 65 найменувань, 14 додатків. Кваліфікаційна робота містить 4 таблиць та 3 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1. Поняття, складові та фактори формування людського потенціалу територіальної громади

Людина та її розвиток має бути в центрі інтересів як на національному рівні управління державною владою так і на рівні місцевого самоврядування.

Проблема недостатнього розвитку людського потенціалу в регіонах гостро постала після остаточної зміни адміністративно-територіального поділу України внаслідок адміністративно-територіальної реформи. Значна кількість повноважень, коштів і ресурсів була передана в розпорядження громади. Проте наразі не вистачає людей із необхідними для цього знаннями та навичками. Особливо помітними ці проблеми стали в умовах цифровізації, коли необхідність налагоджувати дистанційне надання послуг і реагувати на несподівані ситуації продемонструвала слабку кадрову спроможність регіонів [6, с. 56].

На думку науковця Є. П. Грибоношко, ситуація ускладнена низкою характерних для України викликів, а саме: нерівномірністю розвитку та розосередженням людського потенціалу по території країни, збільшенням кількості депресивних регіонів, недооцінкою людського потенціалу в порівнянні з іншими ресурсами, недостатньою мотивацією до саморозвитку, зменшенням вагомості соціальних ліфтів, відсутністю методологічних засад формування та управління людським потенціалом, невизначеністю загального напрямку суспільного розвитку [6-8].

Сучасні науковці не запропонували загальноприйнятого та вичерпного визначення поняття «людський потенціал». В енциклопедичному словнику з державного управління поняття «людський

потенціал» трактується як довготривалий запас знань, навичок і компетенцій, які людина набуває в основному шляхом навчання та досвіду роботи і може бути використаний у процесі життя [14, с. 372; 38, с. 9].

Виділяють два аспекти розуміння людського потенціалу: ресурсний – сукупність певних ресурсів, що можливо задіяти для досягнення визначених результатів; наявність певних обставин, що підвищують рівень доходу з наявних у суб'єкта ресурсів [21, с. 57].

С. Селіванов зазначає, що «розуміння людського потенціалу включає такі атрибути, як інтереси та потреби людини, рівень здоров'я, життєвий рівень, загальні та професійні знання, кваліфікація, мотивація діяльності, методи поведінки, ставлення до праці, ініціатива та підприємливість» [48, с. 48–53].

На думку Мартинова людський потенціал це – це сукупні здібності населення до економічної, соціальної та інноваційної діяльності, підтримання здоров'я та моралі на належному рівні, постійного розвитку умінь і навичок, засвоєння нових знань і технологій, соціальної взаємодії та взаєморозуміння [32, с. 30].

В. Г Никифоренко у своєму монографічному дослідженні здійснює аналіз існуючих точок зору та визначає людський потенціал як здатності людей незалежно від їх віку домагатися позитивних результатів в будь-якій сфері суспільно корисної діяльності, які спричиненні їх якісними характеристиками, а також потребою, можливістю і бажанням досягати спільних цілей заради матеріальних і духовних благ і розвитку як свого, так і суспільства [38].

Притримуватимемося думки, що людський потенціал відображає сукупність фізіологічних, соціально-психологічних, інтелектуально-трудових, соціально-стратифікаційних, етнокультурних можливостей, які можуть бути задіяні в суспільстві вже або найближчим часом і реалізуються в середовищі, що забезпечує його розвиток [16].

Для ТГ поняття «людські ресурси» можна визначити як основний елемент ресурсного потенціалу поряд з природно-сировинними, фізичними,

фінансовими, техніко-технологічними, інформаційними ресурсами. Людський потенціал – чисельність населення, професійний і кваліфікаційний склад населення працездатного віку, рівень його інтелекту, хист до навчання й розвитку, перспективи освіти та підвищення кваліфікації персоналу [26, с. 178].

На рис. 1 визначено зміст людського потенціалу ТГ, звернувши увагу на його складові та показники ефективності їх взаємодії.

Рис. 1. Складові людського потенціалу ТГ

Джерело: [53, с. 43]

М. М. Біль та Х. О. Патицька відзначає такі етапи відтворення людського потенціалу [4, с. 43]: етап формування, що виявляє кількісні демографічні характеристики населення, його статево-вікову та статеву структуру; етап використання, який розкриває особливості залучення людських ресурсів до соціально-економічних процесів розвитку території; стадія розвитку, що виявляє результати використання людських ресурсів, тобто їх акумуляцію (збирання, мобілізація), відтворення (у разі попередніх втрат), вдосконалення

(якісна міра оцінки). За її словами, відтворення людського потенціалу передбачає досягнення ряду цільових кількісних і якісних показників, необхідних для функціонального стимулювання розвитку території. На цій основі з метою комплексної оцінки людського потенціалу та аргументування механізмів його відтворення автором запропоновано показники в розрізі складових людського потенціалу: демографічної, яка розкриває основні характеристики населення, зокрема його чисельність, народжуваність і смертність, вікова структура; інтелектуально-трудова, який розкриває характеристики населення як трудових ресурсів та можливості їх реалізації, зокрема чисельність економічно активного, зайнятого та самозайнятого населення, кількість мігрантів, кількість суб'єктів підприємницької діяльності, що діють на території громади; соціального врядування, яке розкриває практики управління та ініціативи на рівні громади; соціально-економічної, яка розкриває можливості середовища для підприємницької діяльності та зайнятості.

Людський потенціал є сильною детермінантою потенціалу (спроможності) ТГ [2, с. 7]. Це підтверджує його значущість та компоненти оцінки, як показано на рис. 1.

Рис. 1. Людський потенціал у забезпеченні спроможності ТГ

Джерело: [3].

Людський потенціал, який характеризує сферу можливостей, може бути повністю або частково реалізований шляхом перетворення на людський капітал. Найширшим за змістом є поняття «людський потенціал», що виражає сукупну здатність населення до економічної та соціальної діяльності та розвитку. Трудовий потенціал як його невід'ємною частиною, а людський капітал – формою реалізації [32, с. 30].

Людський капітал формується в результаті капіталізації людського потенціалу. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку, під людським капіталом розуміють знання, навички та інші якості особистості, цінні для економічної діяльності [44, с. 68]. Крім того, людський капітал передбачає не тільки розуміння вирішальної ролі індивіда в економічній системі суспільства, а й фундаментальну необхідність інвестування в людину [51, с. 38].

У цілому людський капітал є соціально-економічною категорією, створеною на базі категорій «людський фактор», «трудові ресурси», «трудовий потенціал», «робоча сила», і в цілому може розглядатися як економічна категорія, що розкриває сукупність виробничих здібностей, особистісних властивостей і мотивацій індивідів, що задіюються в суспільно корисній діяльності, сприяють підвищенню продуктивності праці і тим самим впливають на збільшення доходу (заробітку) свого власника і національного доходу.

При цьому необхідно розуміти, що людський капітал формують не тільки люди, які проживають на певній території, але навіть не сукупність їхніх знань, умінь, навичок, мотивації та здоров'я, а використання цілого комплексу згаданих вище компонентів для досягнення відповідних корисних результатів для людини, спільноти, суспільства, що сприяє зростанню доходів власника такого капіталу.

Людський капітал відображає людські ресурси, які можна використати для наступного економічного розвитку. Він оцінюється за такими критеріями: кількістю грамотного населення, кількістю людей з вищою освітою, природнім приростом населення, кількістю працездатного населення; структуризацією суспільства [31, с. 18].

Отже, будемо враховувати, що людський капітал – це капітал, який людина накопичує завдяки своїм вродженим (фізичним та інтелектуальним) здібностям і талантам, який розвивається шляхом підвищення рівня освіти, кваліфікації, набуття знань, умінь і компетенцій і який може забезпечити його віддачу [36, с. 67]. Чим більше чітко людський капітал окреслений рівнем освіти, кваліфікації, знань і досвіду, тим більші перспективи продуктивної та якісної праці людини [35].

Таблиця 1

Фактори впливу на розвиток людського капіталу малих громад

Соціальний розвиток	Економічний розвиток
Структуризація суспільства	Кількість працездатного населення
Кількість грамотного населення	Чисельність осіб пенсійного віку
Природний приріст населення	Кількість зайнятих у виробництві
Кількість людей з вищою освітою	Чисельність підприємців

Джерело: [31, с. 19]

Наявність відповідних знань та здатність ТГ до ефективного формування та використання людського потенціалу, як важлива конкурентна перевага, може стати рушієм поступального розвитку конкретних ТГ.

Людський капітал ТГ базується на індивідуальному людському капіталі. Сталий розвиток ТГ визначається внесками жителів громади, які є її суб'єктом життєдіяльності та цінним інтелектуальним ресурсом [13].

Формування людського капіталу – це процес формування продуктивності людини за допомогою інвестицій у конкретні процеси її життєдіяльності. Це інвестування фінансових коштів та ресурсів, а також витрат часу та енергії. Усі цілеспрямовані витрати в грошовій чи іншій формі (на освіту, охорону здоров'я, мобільність), що сприяють підвищенню інтелектуального та професійного розвитку людини, зростанню продуктивних здібностей, в майбутньому приносять дохід як окремій людині, так і суспільству в цілому. Інвестування навіть незначної суми у розвиток людини дозволяє у довгостроковій перспективі отримати значно більшу економічну віддачу, ніж значні вкладення коштів у технічний розвиток.

Людські ресурсів, як основа людського капіталу, мають такі складові:

біофізичний капітал, інтелектуальний капітал, соціальний капітал.

Хоча специфікою людського потенціалу є самовідтворення, його можна розвивати через збільшення чисельності населення та покращення його «якісних» характеристик, розширення кваліфікації, покращення фізичного стану тощо [2, с. 8].

В. В. Іванишин та О. А. Бялковська [20] у своїх дослідженнях поділяють чинники відтворення трудового потенціалу на організаційні та соціальні. Науковець Н. Шишпанова [60, с. 87] підтримує думку авторів і вважає, що формування, збереження та розвиток людського потенціалу сільської місцевості переважно визначається соціальними факторами та розвитком інфраструктури. Завданням розбудови інфраструктури сільських населених пунктів є створення хороших загальних умов для населення та гідної якості життя.

Запропонована В. Г. Никифорецьким [38] класифікація факторів і напрямів формування та розвитку людського потенціалу базується на виділенні його складових, а саме: рівнів людського потенціалу (стабільність і відтворення населення, культурно-духовний потенціал майбутнього) та складових відповідних рівнів із визначенням її змісту та факторів, що впливають на їх формування та розвиток (додаток А).

Основними напрямками розвитку людського потенціалу держави є: демографічна політика та політика народозбереження, розвиток охорони здоров'я; розвиток фізичної культури й спорту, розвиток освіти, культури та медіа; поступ ринку праці; зростання доступності житла; розвинення соціальних інститутів і соціальної політики; розбудова молодіжної політики; удосконалення пенсійної системи; екологічна безпека [37, с. 165; 41, с. 118]. На думку науковців, інвестиції у людський капітал це видатки – на освіту; видатки на охорону здоров'я; на пошук інформації, переселення, мобільність; мотиваційні; на НДДКР, інформатизацію, інтелектуальні інновації; на екологію та здоровий спосіб життя; на задоволення культурних потреб та відпочинок [28, с. 27].

Більша частина таких інвестицій реалізується на двох рівнях: на рівні

держави, державної політики – формування і реалізація державної політики розвитку соціальної сфери; на рівні окремої людини – розсудливість щодо власного розвитку та розвитку території, регіону, держави. Практична реалізація заходів державної політики у цій сфері стане реальністю з допомогою масштабних цільових програм, бюджетних дотацій і місцевих ресурсів [15, с. 12]. У сучасних умовах, крім вище згаданих двох рівнів, важливий інший, проміжний рівень – рівень управління територією, представлений різними інститутами територіального розвитку. Управлінські інституції конкретних областей і регіонів мають виважено та виправдано впливати на процеси забезпечення формування та максимально ефективного використання людського капіталу.

1.2. Формування людського потенціалу територіальної громади як один з підходів до її розвитку

На сьогодні актуалізовано питання наукового аналізу проблем кадрового забезпечення та управління людським капіталом у системі державного управління України. Це відбувається через те, що здійснення системних реформ неможливе без високопрофесійних кадрів. Підходи до здійснення реформ доцільно скоригувати з врахуванням завдань збереження і розвитку людського потенціалу, в тому числі ТГ [16, с. 4].

Розвиток ТГ рядом науковців розглядається як процес задоволення основних потреб мешканців [42, 62, 63]. Як правило, мешканці – члени ТГ – мають різні уявлення про громаду та її майбутнє. Ці бачення різняться від того, що є добре для громади, до небажання нічого змінювати у своєму житті.

На думку інших науковців розвиток громади відображає і просуває ряд ідей [61]: повне громадянство, спільне керування, партнерська демократія, посилення повноважень, запобіжні заходи, співпраця тощо.

Основними завданнями, які стоять перед практиками розвитку місцевих

громад є: підвищення потенціалу населення (для спільної позитивної діяльності) (розвиток потенціалу); збільшення повноважень населення (щодо умов життя), перетворення місцевих мешканців із суб'єктів впливу на суб'єкти дій, розвиток демократії участі та залучення мешканців до розвитку території (розширення участі); створення довіри, солідарності, партнерства, взаємоповаги між людьми на місцевому рівні, зміцнення ентузіазму людей до співпраці, формування почуття приналежності, розуміння спільних інтересів, створення соціальних відносин (розбудова соціального капіталу), боротьба з соціальною ізоляцією [57, с. 86]

Існує багато підходів до розвитку громади, деякі з яких зосереджені на процесах, а інші на результатах/цілях, зокрема:

- розвиток ТГ як освітній процес, у якому люди визначають свої потреби, ставлять цілі чи завдання та розробляють адекватні плани їх досягнення [65];
- розвиток громади як рух, що має на меті підтримку кращого життя в усій громаді за допомогою активної участі та, по можливості, ініціативи громади, але ці ініціативи не повинні виникати самі по собі [64];
- розбудова спроможності громади (Community capacity building) спрямована на набуття, збереження та зміцнення здатності визначати та досягати власних цілей розвитку;
- формування соціального капіталу орієнтоване на переваги співпраці між індивідами та групами.

Науковець О. М. Бачинська виділяє низку **аспектів ролі людського потенціалу у поступі ТГ** [2, с. 81]:

- робоча сила та економічний розвиток: джерелом робочої сили є людський потенціал, що і визначає економічний розвиток; підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності суспільства сприяє лише кваліфікована та мотивована робоча сила;
- освіта та інновації: саме наявність висококваліфікованих спеціалістів створює передумови для інноваційного розвитку ТГ;
- активна громадська участь: залучення громадян до суспільного життя є

важливим складником розвитку ТК; дієва участь громадськості сприяє становленню сильного громадянського суспільства, сприяє вирішенню соціально-економічних проблем;

—здоров'я і соціальний розвиток: працездатність громадян і якість життя визначається саме фізичним і психічним здоров'ям; стабільність сім'ї, доступ до медичних послуг та інші формуючі людський потенціал аспекти визначають рівень соціального розвитку;

—міжкультурна взаємодія: взаємодія культурного, соціального та економічного потенціалу всіх соціокультурних груп громади може стати джерелом творчості та інновацій;

—екологічна стійкість: свідомі громадяни є активними учасниками охорони природних ресурсів та забезпечення екологічної стійкості ТГ.

Н. О. Шишпанова акцентує увагу на підходах, які можуть допомогти оптимізувати формування людського потенціалу в сільській місцевості та зробити ТГ більш стійкими і конкурентоспроможними в умовах сучасного світу: цифрові технології навчання та розвитку, розвиток підприємництва та інновацій, сприяння соціокультурний розвиток та інтеграція; збалансоване використання ресурсів; створення інфраструктури для віддаленої роботи; програми залучення та навчання молоді [60, с. 81]. Впровадження цифрових та інформаційних технологій спричинює потребу постійного підвищення кваліфікації та отримання нових навичок протягом усього трудового періоду для забезпечення конкурентоздатності на ринку праці [27, с. 97-100]. Така конкурентна переваги як освітньо-кваліфікаційний потенціал визначається рівнем і якістю освіти, кваліфікації, адаптивних здібностей, а також формує спрямованість і рівень мотивації робочої сили [33, с. 59].

ТГ у сучасних умовах мають значні можливості для підвищення ефективності використання людського потенціалу, хоча більшість проблем є загальнодержавними [2, с. 9].

На основі результатів аналізу потенціалу людських ресурсів ТГ в Україні та їх використання наковці зробили висновок про наявність, поряд з

загальнодержавними проблемами соціально-демографічного характеру, регіональних особливостей людського розвитку з умісцєвєнням проблем на рівні окремих громад. Різний масштаб формування проблем зумовлює необхідність комплексного підходу до їх вирішення (додаток Б): 1 – на державному рівні (із врегулюванням національних стратегічних пріоритетів забезпечення людського розвитку та можливостей реалізації ОТГ цілей розвитку); 2 – на регіональному рівні (з розробкою практичних заходів щодо забезпечення регіональних стратегій соціально-економічного розвитку, заснованих на узгодженні загальнодержавних і місцевих цілей); 3 – на місцевому рівні (шляхом створення комплексу можливостей забезпечення людського розвитку в громадах, підвищення якості життя через розвиток соціальної інфраструктури та умов зайнятості населення) [2, с. 9].

Громади можуть докласти певних зусиль для захисту демографічного потенціалу та покращення середовища для його використання шляхом стимулювання підприємництва та самозайнятості (додаток Г). ТГ часто використовують державний бюджет як інструмент дотації на реалізацію заходів соціально-економічного розвитку своїх територій – це, на думку експертів, посідає третє місце серед цілей використання бюджетної дотації. Найбільш непрозорий та неадекватний механізм «викачування» коштів з держбюджету на місцевому рівні під вивіскою «розвитку територій», через чітко визначені підходи переділу коштів, поширений парламентський лобістський бізнес тощо [10]. Тому важливо посилити громадський контроль за прозорістю розподілу таких коштів, а також запровадити інші стимулюючі заходи для покращення якості внутрішнього середовища проживання самими громадами. Однією з умов цього є ефективне місцеве врядування, засноване на ініціативі та прогресивності місцевої влади [4, с. 47].

Механізм управління людськими ресурсами ТГ має враховувати всі функції управління та стратегічні цілі розвитку території. Акцент на розміщенні та на ресурсах у стратегії може бути застосований відповідно до людських ресурсів території, їх оцінки, можливих сценаріїв розвитку. Стратегія також

може акцентувати увагу на резервах у структурі інших напрямів розвитку ТГ. Головне – уточнити, як використовувати людські ресурси. Слід також враховувати їх утримання та відтворення, моніторинг і контроль поточної ситуації [8, с. 3.]

Механізмом управління людськими ресурсами є метод досягнення поставлених цілей щодо визначених складових ресурсного потенціалу за допомогою сучасних засобів управління (додаток В).

Виникає питання, за допомогою яких механізмів окремі громади можуть вирішити проблеми, пов'язані з людським потенціалом. На думку М. М. Біля та Х. О. Патицької [4], механізми відтворення людського потенціалу для ТГ мають реалізовуватися методами опосередкованого впливу, передусім шляхом підвищення якості життя в місцевій громаді. У зв'язку з цим основним пріоритетом є розвиток соціальної інфраструктури. Механізми відтворення людського потенціалу ТГ в Україні мають гарантувати їх стратегічну орієнтацію на цілі розвитку та на цілі сталого розвитку в майбутньому. Необхідно якнайшвидше спрямувати управлінські рішення ТГ та фінансове забезпечення вирішення від нагальних соціальних проблем до цілей розвитку, які означають створення сприятливого підприємницького середовища, що призведе до розширення можливостей працевлаштування населення [4, с. 46].

У період повоєнної відбудови України необхідно розробити відповідну стратегію управління розвитком людського капіталу ТГ з метою захисту та відновлення людського потенціалу. Формування такої стратегії можна здійснити на наступних етапах [2, с. 10]:

- проведення контролю та оцінки втрат людського потенціалу ТГ;
- поліпшення стратегічного плану розвитку ТГ;
- SWOT аналіз громади (сильні та слабкі сторони, можливості та загрози розвитку);
- визначення основних соціально-економічних факторів розвитку людського потенціалу ТГ;
- конкретизація цілей і завдань розвитку людського потенціалу ТГ;

- обґрунтування стратегічних цілей розвитку людського потенціалу та засобів їх досягнення;
- розроблення поточних планів та визначення зон відповідальності;
- визначення контрольних точок прогресу і варіативності розширеного відтворення людського потенціалу.

Складовою управління людськими ресурсами ТГ є управління кадрами в муніципалітетах. Його основою є вміння прогнозувати потреби в кадрах, планувати кар'єру службовців місцевого самоврядування; організовувати конкурсний відбір на вакантні посади; оцінювати професійну компетентність при прийнятті на роботу працівників; здійснювати ефективний розподіл функцій службовців органів місцевого самоврядування; формулює загальні та спеціальні вимоги до кандидатів на посади службовців місцевого самоврядування; підвищувати рівень професійної компетентності працівників; визначити показники ефективності виконання службових завдань [53].

Оскільки кадри муніципалітетів є суб'єктами розвитку ТГ слід розглядати питання управління ними з точки зору таких аспектів, які певною мірою визначають ці процеси, а саме:

- забезпечення організаційного потенціалу і розвитку муніципалітетів (окреслюється штатною структурою працівників та їх відповідальністю у здійсненні функцій);
- формування комплексу знань, умінь і навичок для їх прикладання у сфері професійної діяльності (освіта, медицина, культура, спорт, охорона громадського порядку, розвиток економіки, ефективне використання природних ресурсів тощо);
- виконання делегованих функцій, а також отримання очікуваних результатів;
- збільшення надходжень до бюджету ТГ за рахунок власних джерел.

Таким чином, вирішення існуючих проблем щодо забезпечення кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування знаходиться у сфері

професіоналізації служби, реалізації ефективних програм навчання службовців, забезпечення репутації служби та можливості кар'єрного зростання в органах місцевого самоврядування, реформування системи оплати праці [11, с. 6].

Висновок до розділу 1

1. Людський потенціал відображає сукупність фізіологічних, соціально-психологічних, інтелектуально-трудових, соціально-стратифікаційних, етнокультурних можливостей, які можуть бути задіяні в суспільстві вже або найближчим часом і реалізуються в середовищі, що забезпечує його розвиток. Етапами відтворення людського потенціалу є формування, використання, розвиток, відтворення.

2. Інвестиції в людський капітал реалізуються на двох основних рівнях: держави, державної політики; окремої людини. В сучасних умовах вагомості набуває рівень територіального управління, який може бути представлений різними інститутами розвитку території.

3. Для ТГ людські ресурси можна визначити як основний елемент ресурсного потенціалу поряд з природно-сировинними, фізичними, фінансовими, техніко-технологічними, інформаційними ресурсами. Людський потенціал є вагомою детермінантою потенціалу (спроможності) ТГ.

4. Основними завданнями, які стоять перед практиками розвитку місцевих громад є: підвищення потенціалу; збільшення повноважень населення; створення довіри, солідарності, партнерства, взаємоповаги між людьми на місцевому рівні, зміцнення ентузіазму людей до співпраці, формування почуття приналежності, розуміння спільних інтересів, створення соціальних відносин, боротьба з соціальною ізоляцією. Доцільно виділяти такі аспекти ролі людського потенціалу у розвитку ТГ: робоча сила та економічний розвиток, освіта та інновації, активна громадська участь, здоров'я і соціальний розвиток, міжкультурна взаємодія, екологічна стійкість.

5. На місцевому рівні підхід до вирішення проблем розвитку вбачаємо у створенні комплексу можливостей забезпечення людського розвитку в громадах, підвищення якості життя через розвиток соціальної інфраструктури та умов зайнятості населення. Основним пріоритетом є розвиток соціальної інфраструктури. Механізми відтворення людського потенціалу ТГ в Україні мають також гарантувати їх стратегічну направленість на цілі розвитку та на цілі сталого розвитку в майбутньому. Необхідно якнайшвидше спрямувати управлінські рішення ТГ та фінансове забезпечення вирішення від нагальних соціальних проблем до цілей розвитку, які припускають появу сприятливого підприємницького середовища, що призведе до розширення можливостей працевлаштування населення.

6. У період повоєнної відбудови України необхідно розробити відповідну стратегію управління розвитком людського капіталу ТГ з метою захисту та відновлення людського потенціалу.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Забезпечення освітнього рівня та культурних потреб мешканців територіальної громади

Проблеми формування і розвитку людського потенціалу вивчалися на рівні Терешківської сільської ТГ (Полтавський район, Полтавська область). До її складу увійшли чотири сільські ради – Терешківська, Микільська, Заворсклянська, Писарівська.

Стратегічні пріоритети розвитку громади визначені Стратегією розвитку Терешківської сільської ТГ на 2023-2027 роки [55]. Соціально-економічний розвиток Терешківської сільської ТГ відбувається з реалізацією територіальних комплексних (цілевих) програм. Перелік комплексних (цілевих) програм, реалізація яких передбачається у 2023 році подано в додатку Д. Кількість та вартість проектів у розрізі завдань стратегічної цілі «Підвищення освітнього рівня і кваліфікації людських ресурсів» Стратегії розвитку Терешківської сільській ТГ та територія впливу проектів викладено в додатках Е, Ж.

Одним зі стратегічних завдань є громади розвиток освітньої галузі, адже її майбутнє – це освічена конкурентоспроможна молодь.

Станом на 1 грудня 2022 року чисельність населення Терешківської сільської ТГ становила 10911 осіб, разом з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) – 12809 осіб. Частка ВПО складає близько 16% від загальної кількості місцевих мешканців Терешківської сільської ТГ. Більшість переселенців переїхали з Харківської області, решта – з Донецької, Херсонської, Луганської, Запорізької та Сумської областей. Це працівники торгівлі, освіти, працівники залізничної сфери, приватні підприємці, велика кількість ВПО є безробітними. Більшість переселенців, близько 70 %, оселилися в селі Терешки, селі Копили,

селі Микільське та селі Головач, однак не всі переселенці були зареєстровані та не були офіційно зареєстровані, при цьому показник кількості ВПО, які проживають у громаді, постійно коливається в межах $\pm 10\%$ і може змінюватися. Основні дані, взяті для відповідного аналізу, наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Демографічні показники Терешківської ТГ, 2021 р.

Назва показника та одиниця вимірювання	Всього
1. Чисельність наявного населення на кінець звітного року (на 1 січня наступного за звітним року), осіб	10911
2. У відсотковому відношенні до населення громади	100
3. Кількість чоловіків, осіб	5207
4. Кількість жінок, осіб	5704
5. Кількість населення, молодшого від працездатного віку, осіб	2102
6. Кількість населення працездатного віку (18-60/65), осіб	6040
7. Кількість населення старшого від працездатного віку (60+/65+), осіб	2769
8. Кількість дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (осіб), з них:	16
хлопців	11
дівчат	5
9. Кількість народжених за звітний рік, осіб	36
10. Кількість померлих за звітний рік, осіб	96
11. Природний приріст (зменшення), осіб	-60
12. Зареєстровано за звітний рік, осіб	150
13. Знято з реєстрації за звітний рік, осіб	238
14. Загальне збільшення/ зменшення, осіб	-88
15. Зареєстровано ВПО, з них:	1898
чоловіків, осіб	519
жінок, осіб	883
дітей, осіб	496
осіб з інвалідністю	67

Статевий і віковий склад мешканців Терешківської сільської ТГ віддзеркалює демографічні тенденції, які є загальними для більшої частини районів Полтавської області. Так, жіноче населення на 4 % більше чоловічого (5708 жінок і 5109 чоловіків), що практично не відрізняється від середнього по області: 53,8 % жінок і 46,2 % чоловіків.

Негативні тенденції теж спостерігаються і в демографічній ситуації в Терешківській сільській ТГ. Зменшується природний приріст населення, який становить 0,6 % від загальної кількості мешканців громади (60 осіб станом на 1 грудня 2022 року), що на 0,5 % менше, ніж у грудні 2021 року. Загальне

зменшення чисельності населення громади зумовлене насамперед природними чинниками, але баланс між різними віковими категоріями в громаді кращий, ніж в цілому у Полтавській області. У Терешківській сільській ТГ жителі цієї категорії складають 19 % від загальної кількості. Ймовірною причиною цього є відносна близькість до міста Полтава (менше 10 км), що обмежує відтік населення. Щорічно збільшується частка осіб старшого працездатного віку, що також є актуальним для громади.

Щодо міграційного руху, то, порівнюючи з 2022 роком ситуація змінилася кардинально. Проте ці зміни повністю пов'язані з початком широкомасштабної військової агресії російської федерації, у результаті якої більшість громад яку Полтавської так і інших областей почали приймати ВПО. Не винятком стала і Терешківська сільська ТГ, на території якої зараз офіційно зареєстровані та проживають 1695 ВПО. Сальдо міграції у Терешківській сільській ТГ за рахунок цих факторів склало + 1600 осіб.

За останні 5 років співвідношення між віковими категоріями населення практично не змінилося. Відносно низький відсоток осіб молодше працездатного віку (19,0 %) свідчить про поступове старіння населення та зменшення в майбутньому частки працездатного населення, а також збільшення кількості осіб віком 65 років і старше, та поступове зростання демографічного навантаження на населення працездатного віку.

Освіта є однією з головних сфер для Терешківській сільської ТГ за її соціальною функцією, кількістю створених тут робочих місць, формування свідомості всіх жителів громади, особливо молоді. Діяльність органу управління освітою громади регулюється «Положенням про відділ освіти Терешківської сільської ради». Згідно ним безпосередні управлінські функції у сфері освіти покладено на відділ освіти Терешківської сільської ради. Одночасно питаннями освіти займається постійна комісія ради з питань освіти, охорони здоров'я, культури і спорту, материнства, дитинства, ветеранів та людей похилого віку, соціального захисту населення.

Відділ освіти Терешківської сільської ради Полтавського району

Полтавської області є виконавчим органом, який створюється сільською радою, їй підзвітний і підконтрольний, підпорядкований виконавчому комітету сільської ради, сільському голові та його заступнику (відповідно до розподілу обов'язків – заступнику з питання діяльності органів виконавчої влади), та з питань виконання наданих їм повноважень перебувають на контролі відповідних органів виконавчої влади.

У закладах загальної середньої освіти Терешківської сільської ТГ Станом на січень 2023 року працює 78 педагогів. Згідно з розпорядчими документами громади, є необхідність залучення окремих категорій спеціалістів освітньої галузі, зокрема соціального педагога, асистента в інклюзивних класах. Водночас для переважної більшості затребуваних фахівців є відповідні вакансії. Загальна чисельність працівників, задіяних у системі дошкільної освіти громади, становить 70 осіб, з них 55,7 % – технічні працівники, 44,3 відсотка – педагогічні працівники, які в свою чергу повністю складають жінки.

Освітня мережа Терешківської сільської ТГ складається з двох опорних закладів (Терешківський ліцей, КЗ Головачанський ЗЗСО) та трьох філій (Терешківський ліцей – 2: Вацівська філія І-ІІ ст ім. В Тюріна, Кашубівська філія І ст., КЗ Головачанський ЗЗСО – 1: Ватажківська філія І ст.). Два заклади мають недоукомплектованість. Загальна кількість учнів, які навчаються в ЗЗСО Терешківської сільської ТГ – 767 осіб, з них у Терешківському ліцеї та його філіях навчається 593 учні, у Голованській КЗ ЗСО – 174.

В Терешківській сільській ТГ діють наступні цільові програми (станом на січень 2023 року):

- Програма розвитку Комунальної установи «Терешківський інклюзивноресурсний центр» Терешківської сільської ради;
- Програма військово-патріотичного виховання учнівської молоді Терешківської сільської ради на 2022-2024 роки;
- Комплексна програма розвитку закладів освіти Терешківської сільської ради на 2022-2025 роки.

Територією розвитку дітей у Терешківській сільській ТГ є позашкільний

навчальний заклад – КП «Центр творчості дітей та юнацтва» Терешківської сільської ради. Заклад діє за художньо-естетичним, фізкультурно-спортивним, туристично-краєзнавчим, військово-патріотичним напрямками. 559 дітей дошкільного та шкільного віку охоплено позашкільною освітою. Освітній процес у КЗ «ЦДЮТ» Терешківської ТГ відбувається відповідно до віку учнів, їх індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, хисту та стану здоров'я. При цьому використовуються різноманітні форми організаційної роботи: заняття, вікторини, конкурси, екскурсії, практичні роботи, виставки, вистави, тренінги. В закладах культури, ЗЗСО та ЗДО Терешківської ТГ організовано гуртки КЗ «ЦДЮТ» (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Гуртки КЗ «ЦДЮТ» Терешківської сільської ради організовані при ЗЗСО,
ЗДО та закладах культури Терешківської ТГ**

Гуртки/секції за напрямками	Кількість гуртків/секцій	У них учнів, осіб		
		всього	з них	
			дівчаток	хлопчиків
Художньо-естетичний	7	393	308	85
Фізкультурно-спортивний	3	81	13	68
Туристсько-краєзнавчий	1	15	8	7
Військово-патріотичний	1	70	14	56

Відбулися якісні зміни в системі спеціальної освіти дітей з особливими освітніми потребами. Організовано навчання таких дітей в загальноосвітніх навчальних закладах, їм забезпечено рівний доступ до якісної освіти з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. Кількість осіб, до яких застосовано інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 н. р. – одинадцять учнів, а у дошкільних навчальних закладах – вісім учнів. Фінансування з державного бюджету – 31967,24 грн, з місцевого бюджету фінансування відсутнє.

З 1 жовтня 2019 року на території громади працює Інклюзивно-ресурсний центр із загальною площею першого поверху – 113,3 кв. м. Інклюзивно-ресурсний центр надає діагностичні та корекційно-розвивальні послуги дитячому населенню чотирьох громад із загальною кількістю 8302 дітей, а

саме: Терешківської сільської ТГ – 1832 дитини, Коломацької сільської ТГ – 657 дітей, Решетилівської міської ТГ – 3782 дитини, Мачухівської сільської ТГ – 941 дитина, Новоселівської сільської ТГ – 1090 дітей. 440 дітей, які потребують спеціальної освіти, перебувають на обліку в Інклюзивно-ресурсному центрі. Проблема полягає у відсутності засобів для надання мобільних послуг.

Загалом, заклади освіти Терешківської сільської ТГ майже повністю укомплектовані, але є відкриті вакансії асистентів учителя. У процесі викладання двох і більше непрофільних навчальних предметів, незважаючи на відсутність педагогічних кадрів з окремих спеціальностей, задіяні 14 вчителів або 17,9 % від загальної кількості. 58 % педагогічних працівників атестовано за вищим та першим кваліфікаційним рівнем, отже вони активно свою кваліфікацію та проходять додаткові навчання. Негативним аспектом є відсутність у Терешківській сільській ТГ окремих програм стимулювання педагогічного колективу до підвищення кваліфікації.

Склад викладачів в системі дошкільної освіти Терешківської сільської ТГ молодшого віку порівняно зі шкільною освітою. Весь педагогічний колектив – жінки, що не відповідає сучасним гендерним підходам у вихованні та навчанні дітей хоча відповідає вітчизняним реаліям. В дошкільних навчальних закладах працює переважно молодь, за рівнем освіти 89,7 % з них мають ступінь бакалавра, спеціаліста або магістра, що дозволяє стверджувати про хороший кадровий потенціал для майбутнього розвитку освітньої галузі.

Витрати на утримання закладів освіти Терешківської сільської ТГ в 2023 році забезпечено за рахунок коштів загального фонду бюджету в сумі 53022,4 тис. грн або 48,2 % від загального обсягу видатків загального фонду бюджету громади. Видатки спеціального фонду – 2210 тис. грн. Оплата послуг (батьківська допомога на харчування) – 2210 тис. грн.

В 2023 році було передбачено витрати на утримання трьох дошкільних навчальних закладів в сумі 15773,6 тис. грн. Розрахункова заробітна плата працівників дитячого навчального закладу планується відповідно до мінімальної заробітної плати і становить 11738 тис. грн. Витрати на оплату

енергоносіїв розраховано на загальну суму 1643,6 тис. грн з урахуванням заходів економного та раціонального споживання цих послуг у натуральному виразі та з урахуванням очікуваного фактичного споживання. Витрати на продукти харчування –

1700,0 тис. грн. Інші витрати на утримання – 692 тис. грн.

Видатки на утримання загальноосвітніх шкіл у бюджеті громади на 2023 рік планувалися у сумі 36752,4 тис. грн. За розрахунками оплата праці – 28855,6 тис. грн (у т. ч. кошти місцевого бюджету – 9354,4 тис. грн, освітня субвенція – 19501,2 тис. грн). Витрати на оплату комунальних послуг – 2771,8 тис. грн, продуктів харчування – 3244,6 тис. грн, іншого поточного утримання закладів – 1880,4 тис. грн. Витрати на енергоносії розраховуються з урахуванням заходів економного та ефективного споживання цих послуг та з урахуванням фактичного споживання.

Видатки на утримання позашкільного навчального закладу за кошти місцевого бюджету в 2023 році передбачено у сумі 2157,2 тис. грн (в т. ч. співфінансування за рахунок субвенції 226,8 тис. грн Новоселівської сільської ТГ). За кошторисом оплата праці запланована в сумі 2050000 грн. Витрати на комунальні послуги – 2771,8 тис. грн, інші видатки – 107,3 тис. грн. Здійснюватимуться витрати на утримання позашкільного навчального закладу Центру творчості дітей-юнацтва Терешківської сільської ради. На 2023 рік витрати їх було заплановано в сумі 549,2 тис. грн, розрахункова заробітна плата – 434,4 тис. грн. Витрати на комунальні послуги 62,9 тис. грн, інше поточне утримання – 51,9 тис. грн.

Так, найбільшу частку бюджету освіти в Терешківській сільській ТГ складають витрати на споживання (90 %): заробітна плата – 73 %, поточні витрати, оплата енергоносіїв та витрати на харчування – 15 %. Це обмежує можливості ТГ збирати ресурси для реалізації стратегічних завдань розвитку галузі освіти. Тому для забезпечення подальшого правильного розвитку необхідно посилити спільну діяльність як керівництва громади, так і освітянської спільноти з громадським сектором для залучення додаткових

фінансових ресурсів з інших не заборонених законодавством джерел.

Реалізацію державної політики у сфері культури в Терешківській сільській ТГ забезпечують вісім закладів клубного типу (табл. 2.3). КЗ «Центр розвитку культури, рекреації, туризму, спорту та молодіжної політики» здійснює керівництво діяльністю закладів культури та спортивною діяльністю Терешківської сільської ради. Одинадцять працівників забезпечує діяльність бібліотечної мережі. Книжковий фонд громадських бібліотек 66332 екземпляри книг та періодичних видань, які обслуговують 5261 користувачів. Книжковий фонд бібліотеки на 60-80 відсотків складають книги радянських часів. Нестача нових книжкових фондів та недостатня оснащеність оргтехнікою є основними проблемними питаннями, поряд з відсутністю санвузлів у приміщеннях бібліотек.

Таблиця 2.3

Перелік будинків культури Терешківської ТГ

Заклади клубного типу	Кількість працівників, осіб
Зінцівський будинок культури	5
Вацівський клуб	3
Кашубівський клуб	3
Писарівський будинок культури	3
Заворсклянський будинок культури	4
Головачанський клуб	2
Минівський клуб	2
Ватажківський клуб	2
Усього	24

Художні колективи закладів клубного типу беруть участь в районних та обласних фестивалях, конкурсах та оглядах. Традиційно кожного року до Дня села проводяться заходи у селах Терешківської сільської ТГ.

Діяльність закладів спрямована на підвищення рівня розвитку інфраструктури культурного поля громади, створення належних умов для задоволення культурних і моральних потреб жителів громади. Усі заклади культури мають доступ до широкосмугового Інтернету. У Зінцівському будинку культури, Вацівському, Минівському, Ватажківському та Головачанському клубі впроваджено енергоефективні заходи та встановлено сучасні твердопаливні

котли. Оскільки окремі заклади не мали системи опалення, котельні були встановлені в будинках культури сіл Писарівка та Заворскло. Проте найбільшою проблемою закладів культури залишається застаріла матеріально-технічна база (комп'ютери, принтери, музичне обладнання, відсутні сценічні костюми, місця для глядачів). Окремою актуальною проблемою є облаштування санвузлів.

На утримання закладів культури в 2023 році передбачено видатки в сумі 7674,9 тис. грн або 7,0 % від загального обсягу видатків загального фонду бюджету ТГ. Планові видатки на утримання бібліотек – в 2023 році 1815,2 тис. Заробітна плата з нарахуваннями працівникам бібліотек – 1508,2 тис. грн, оплата комунальних послуг та інших енергоносіїв – 10,7 тис. грн, інші витрати на утримання закладу – 296,3 тис. грн.

Витрати на утримання будинків культури та клубів були заплановані в 2023 році в сумі 4299,3 тис. грн, з них 3110,2 тис. грн – заробітна плата працівників, 1015,5 тис. грн – витрати на комунальні послуги, 173,6 тис. грн – інші витрати на утримання. Витрати були спрямовані на утримання п'яти сільських будинків культури та трьох сільських клубів.

2.2. Забезпечення соціальними та адміністративними послугами мешканців територіальної громади

Головним ресурсом Терешківської сільської ТГ є її мешканці. Будь-який мешканець на певних етапах життя може потрапити в складні життєві умови і потребувати для їх подолання професійної соціальної підтримки. Тому необхідно розвивати та надавати соціальні послуги, спрямовані на попередження складних життєвих умов, усунення або мінімізацію їх негативних наслідків особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО).

Відділ соціального захисту населення виконавчого комітету Терешківської сільської ради створений у квітні 2020 року, забезпечує прийом громадян, які

належать до окремих пільгових категорій, з питань соціального характеру. Відділ працює в ПК «Соціальна громада», де формує електронні справи та передає до Управлінь соціального захисту населення Полтавської районної військової адміністрації з подальшим письмовим підтвердженням.

Кількість громадян, які потребують соціального захисту в Терешківській сільській ТГ, зростає протягом останніх років.

Опікунська рада при виконавчому комітеті Терешківської сільської ради з метою забезпечення соціально-правового захисту сім'ї, особливо соціального супроводу сімей з дітьми, багатодітних сімей та сімей, які перебувають у СЖО, запобігання насильству в сім'ї обстежує житлово-побутові умови проживання багатодітних сімей, постійно здійснює підтримку сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

В Терешківській сільській ТГ вчасно реагують на звернення з питань насильства в сім'ї (зокрема, організовують тимчасові притулки для постраждалих), усунення дискримінації за ознакою статі відповідно до законодавства про рівні права та можливості жінок та чоловіків, протидії з дискримінацією (мобільна бригада).

Відділ соціального захисту населення Терешківської сільської ради спільно з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Щербанівської сільської ради визначає потреби громади у надавачах соціальних і реабілітаційних послуг.

В Терешківській сільській ТГ реалізується Комплексна програма соціального захисту населення Терешківської сільської ТГ на 2022-2025 роки [23].

На соціальний захист і соціальне забезпечення населення спрямована діяльність Терешківської сільської ради і через реалізацію таких заходів: надання матеріальної допомоги громадянам, які перебувають у СЖО: хворим дітям, постраждалим від аварії на Чорнобильській АЕС, малозабезпеченим, пенсіонерам та найбільш незахищеним пільговим категоріям населення; надання одноразової грошової допомоги постраждалим учасникам АТО та

сім'ям загиблих [22, 24].

За 2022-2023 роки навантаження на працівників відділу соціального захисту населення виконавчого комітету Терешківської сільської ради збільшилося в п'ять разів. Відділ оформляє довідки та допомоги ВПО, а також субсидій, пільг та ін. Працівники відділу допомагають з розселенням ВПО, взаємодіють з благодійними фондами, розподіляють гуманітарну допомогу. З цих питань співробітничать з БФ «Карітас Полтава», БФ «Громадське здоров'я», ГО «Гендерна Стратегія», БФ «Право на захист».

Сьогодні в громаді зареєстровано близько 1900 переселенців. За 2023-2024 роки понад 120 тон гуманітарної допомоги подарували Полтавська ОВА, БО «Світло надії», «World Gentral Kitchen», «Пліч-о-пліч», «Європейський вибір Полтавщини», депутат Верховної Ради Андрій Боблях, міста Краків та Старий Сонч. Це продуктові набори, засоби гігієни, постільна білизна, матраци, посуд, дитяче харчування та ліки – не лише для ВПО, а й для місцевих жителів – соціально незахищених верств населення, особливо пільгових категорій: багатодітних сімей, інвалідів I та II групи, дітей-сиріт та інвалідів, учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, учасників бойових дій, громадян похилого віку (старше 70 років). Завдяки тісній співпраці з фондами і організаціями ВПО змогли отримати дрова та кошти на ремонт будинків, надавалася психологічна і юридична допомога. Також вирішено питання потреби у дровах для ВПО, що проживають у колективних центрах та у здійсненні ремонтів приміщень.

Значущий напрям роботи – організація безкоштовного поховання загиблих (померлих) військовослужбовців, учасників бойових дій внаслідок російської агресії та війни в Україні [43], соціальна підтримка щодо оформлення матеріальної допомоги сімей загиблих військовослужбовців, посвідчень і пільг. Родини постраждалих відвідують психологічні тренінги, культурні заходи, екскурсії тощо [22, 24].

З 2022 року в громаді працює КУ «Центр надання соціальних послуг Терешківської сільської ради». Мета його діяльності – надання соціальних

послуг за місцем проживання громадянам, які перебувають у СЖО та потребують сторонньої допомоги.

Відповідно до своєї структури КУ «Центр надання соціальних послуг Терешківської сільської ради» має два підрозділи: відділення соціальної допомоги вдома та надання адресної натуральної та грошової допомоги; відділення денного перебування. За 11 місяців 2022 року соціальні послуги надано 615 громадянам Терешківської громади, з них: 501 особа похилого віку, 63 інваліди, 26 ветеранів праці, 19 ВПО, 6 постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС.

Відділення організації соціальної допомоги та адресної натуральної та грошової допомоги надає послуги «Догляд вдома» та послугу «Натуральна допомога». Послуга «Догляд вдома» – надання соціальних послуг, пов'язаних з веденням домашнього господарства, громадянам похилого віку, які не можуть обслуговувати себе внаслідок часткової втрати мобільності та потребують сторонньої допомоги, інвалідам віком від 18 років.

За 11 місяців 2022 року на обслуговуванні перебувало 104 особи, з них: безоплатно – 75, платно – 28, прийнято рішення про звільнення від оплати соціальних послуг – 1. із них: З початку року 2 особи влаштовано до будинків-інтернатів системи соціального захисту населення. Послугу «Натуральна допомога» надає перукар. Протягом 11 місяців 2022 року було надано послуги 276 особам. Усього надано 481 послугу. ВПО поважного віку та інваліди отримують послугу безкоштовно.

Пункт прокату технічних та інших засобів реабілітації забезпечив засобами реабілітації вісім осіб.

Відділення денного перебування безкоштовно надає послугу «Соціальна адаптація», зокрема, проводить комплекс соціально-оздоровчих заходів, вимірювання артеріального тиску та цукру, фізіотерапевтичні послуги та масаж. З початку 2022 року обслуговано 235 громадян та надано 6774 послуг.

Співробітниками із соціальної роботи КУ «Центр надання соціальних послуг Терешківської сільської ради»:

–складено 60 актів оцінки потреб сім'ї/особи; виявлено 30 сімей (53 дитини), які перебувають у СЖО, з якими ведеться робота на основі соціальних карток;

–надано соціальну послугу «соціальний супровід» п'яти сім'ям, які перебувають у СЖО, соціальне забезпечення 1-єї з них завершено позитивно, оскільки складні умови проживання в сім'ї зведено до мінімуму;

–zareєстровано та розглянуто 25 звернень щодо домашнього насильства, з них 15 дітей та 6 жінок, які зазнали фізичного та психологічного насильства. Одній із цих сімей надано соціальні послуги – консультування, поінформовано про право на соціальний супровід та допомогу постраждалим від домашнього насильства, проведено роз'яснювальну роботу з особою, яка вчинила злочин (при зверненні особи);

–проводиться постійна інформаційно-просвітницька та роз'яснювальна діяльність серед населення громади щодо запобігання та боротьби з домашнім та/або насильством за ознакою статі, протидії торгівлі людьми.

КУ «Центр надання соціальних послуг Терешківської сільської ради» тісно співпрацює з управлінням соціального захисту населення виконавчого комітету Терешківської сільської ради щодо надання допомоги у роздачі продуктових наборів ВПО.

У Терешківській сільській ТГ громади в режимі єдиного вікна працює ЦНАП. Базовий перелік послуг можна отримати у центральному офісі ЦНАП (с. Терешки) та у його віддалених робочих місцях у населених пунктах (с. Микільське та с. Заворскло), окрім реєстрації бізнесу через тривалу процедуру отримання доступу до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців. З 1 вересня 2021 року здійснюється надання 162 затверджених адміністративних послуг. З початку 2022 року затверджено 182 адміністративні послуги. Надано 299 послуги реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання осіб; 808 довідок різного соціального спрямування з основного офісу ЦНАП та 1009 – з віддалених робочих місць адміністраторів ЦНАП у с. Заворскло та с. Микільське; надано 1000 послуг, пов'язаних з

державною реєстрацією нерухомого майна. За період з квітня прийнято до розгляду 162 заяви власників приміщень для проведення компенсації за розміщення ВПО.

З 1 вересня 2021 року надається 162 затверджені адміністративні послуги. З початку 2022 року погоджено 182 адміністративні послуги. Надано 299 послуг з реєстрації/зняття з реєстрації осіб за місцем проживання; 808 різних довідок соціального спрямування з головного офісу ЦНАП та 1009 – з віддалених робочих місць адміністраторів ЦНАП в с. Заворскло та в с. Микільське; надано 1000 послуг, пов'язаних з державною реєстрацією нерухомого майна. Прийнято до розгляду 162 заяви на компенсацію за житло ВПО від власників будинків.

Заклади, де надаються відповідні послуги, не пристосовані для їх якісного надання, тобто: не відповідають Примірному регламенту ЦНАП, зокрема сучасним стандартам безбар'єрної доступності. Також ця будівля не є власністю громади, вона знаходиться в оренді, тому для її реконструкції та благоустрою немає ні підстави, ні можливості.

Тому наразі в Терешківській сільській ТГ відсутні умови для надання якісних адміністративних послуг мешканцям населених пунктів громади, особливо інвалідам та іншим маломобільним групам населення. Відповідно, є потреба забезпечити персонал ЦНАП та надавачів адміністративних послуг окремими будівлями, що відповідають встановленим стандартам. Також, з метою покращення якості обслуговування та розширення географії надання послуг, виникла потреба у придбанні мобільної валізи для адміністратора ЦНАП для проведення виїзних прийомів маломобільних громадян (в тому числі вдома).

У 2023 році на соціальний захист та соціальне забезпечення заплановано видатки у сумі 7038400 грн або 6,4 % від загального фонду Терешківської сільської ТГ.

Відповідно до Комплексної програми соціального захисту населення Терешківської сільської ТГ на 2022-2025 роки на 2023 рік виділено: кошти в сумі 15 тис. грн – на оплату послуг телефонного зв'язку пільгових категорій

населення громади; кошти в сумі 1150 тис. грн – на оплату послуг пільгового автотранспорту пільговим категоріям населення громади; кошти в сумі 50 тис. грн – на оплату послуг пільгового проїзду залізничним транспортом для пільгових категорій населення громади; кошти в сумі 45 тис. грн – на придбання медикаментів та пільгового протезування зубів для постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. Ці кошти перераховано з обласного бюджету у вигляді іншої субвенції; кошти в сумі 128,3 тис. грн виділено на поховання бійців, з них бюджет громади – 100,0 тис. грн, кошти області – 28,3 тис. грн); кошти в сумі 200 тис. грн – для виплати компенсацій мешканцям громади, які здійснюють догляд за особою, яка не може самостійно обслуговуватись; кошти в сумі 0,1 тис. грн – для встановлення телефонів особам з інвалідністю I і II груп.

У 2023 році на функціонування КУ «Центр надання соціальних послуг Терешківської сільської ради» (на утримання закладу, заробітну плату соціальних працівників та спеціалістів) планується спрямувати 4600 тис. грн загального фонду бюджету. Оплата праці планується з розрахунком на 4185,6 тис. грн, комунальних послуг та інших енергоносіїв – 318,3 тис. грн, інші витрати на утримання закладу – 96,1 тис. грн.

Планується реалізація і інших заходів у сфері соціального захисту та соціального забезпечення. У 2023 році на даний напрямок виділено кошти в сумі 850 тис. грн. З них, на реалізацію заходів «Комплексної програми соціального захисту населення Терешківської сільської ТГ на 2022-2025 роки»: 700 тис. грн зорієнтовано на виплату матеріальної допомоги різним категоріям громадян,

30 тис. грн – на поховання бездомних, 100 тис. грн на придбання подарунків для дітей-пільговиків, 20 тис. грн на санаторно-курортне оздоровлення членів сімей пільгових різних категорій.

Висновки до розділу 2

1. Статевий і віковий склад мешканців Терешківської сільської ТГ відображає загальні демографічні тенденції, властиві для більшості районів Полтавської області. Негативні тенденції спостерігаються в демографічній ситуації. За рахунок зменшення природного приросту спостерігається тенденція до скорочення чисельності населення. Вимирання та старіння населення негативно впливають на якість трудового потенціалу. Проте відмітимо збільшення кількості мешканців громади з 2022 року завдяки міграційному руху ВПО внаслідок широкомасштабної військової агресії Російської федерації.

2. В Терешківській ТГ реалізуються наступні цільові програми: Програма розвитку Комунальної установи «Терешківський інклюзивноресурсний центр» Терешківської сільської ради; Програма військово-патріотичного виховання учнівської молоді Терешківської сільської ради на 2022-2024 роки; Комплексна програма розвитку закладів освіти Терешківської сільської ради на 2022-2025 роки. Найбільша частина бюджету освіти є видатками споживання (90 %): зарплата – 73 %, поточні витрати, оплата енергоносіїв та харчування – 15 %, що призводить до обмеження спроможності ТГ акумулювати ресурси для реалізації стратегічних завдань, пов'язаних із розвитком цієї галузі.

3. Діяльність закладів культури Терешківської ТГ спрямована на створення належних умов для підвищення рівня розвитку інфраструктури культурної сфери громади, задоволення культурних і духовних потреб жителів громади на належному рівні. Проте, с. Терешки та с. Копили взагалі не мають у комунальній власності будинків культури, більшість наявних будинків культури та сільських клубів потребують проведення поточних чи капітальних ремонтних робіт, установлення систем опалення (частково ця робота вже розпочата і є позитивні результати), облаштування систем водовідведення. Окремо слід зазначити потребу оновлення матеріально-технічної бази (обладнання, меблі, апаратура, сценічні костюми та ін.).

4. Встановлено, що важливим напрямом розвитку Терешківської сільської

ТГ є соціальний захист і соціальне забезпечення населення через надання матеріальної допомоги громадянам, які перебувають у СЖО: хворим дітям, постраждалим від аварії на Чорнобильській АЕС, малозабезпеченим, пенсіонерам та найбільш незахищеним пільговим категоріям населення; надання одноразової грошової допомоги постраждалим учасникам АТО та сім'ям загиблих.

5. В Терешківській сільській ТГ успішно реалізується Комплексна програма соціального захисту населення Терешківської сільської ТГ на 2022-2025 роки. З 2022 року працює КУ «Центр надання соціальних послуг Терешківської сільської ради», що включає два підрозділи: відділення соціальної допомоги вдома та надання адресної натуральної та грошової допомоги (послуги «Догляд вдома» та «Натуральна допомога»); відділення денного перебування (послуга «Соціальна адаптація»).

6. Потреби в наданні адміністративних послуг мешканцям Терешківської сільській ТГ в достатній мірі забезпечує ЦНАП, який працює режимі єдиного вікна. Базовий перелік послуг можна отримати у центральному офісі ЦНАП (с. Терешки) та у його віддалених робочих місцях у населених пунктах (с. Микільське та с. Заворскло), окрім реєстрації бізнесу через тривалу процедуру отримання доступу до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців. З початку 2022 року затверджено 182 адміністративні послуги.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Стратегічні напрями розвитку освіти в територіальній громаді

Сфера освіти, важливість її соціальної функції, кількість створених тут робочих місць та її вплив на формування свідомості всіх мешканців громади а, особливо, молоді є одним із головних для Терешківської сільська ТГ.

Розвиток громади має забезпечити нову якість послуг її закладів освіти. Завдання розвитку освіти в стратегічній перспективі полягають в удосконаленні управління освітньою мережею, впровадженні інноваційних методів, зміні стосунків між учителями, батьками та учнями.

За оцінкою фахівців Терешківської сільської ради програма розвитку освіти в громаді проваджується на 70 %. На цей час в громаді діють три цільові програми (див. п. 2.1). спостерігається нарощування капітальних видатків в галузь освіти, що має дати позитивний ефект вже в найближчому майбутньому. Покращення якості умов для навчання важливе тому, що громада знаходиться поблизу обласного центру, що спричинює гостру конкуренцію за учнів. І якісні, сучасні заклади освіти, які належним чином оснащені, є суттєвою конкурентною перевагою.

Підбиваючи підсумки розгляду стану справ у процесі формування та використання бюджету освітньої сфери громади доцільно виокремити наступні характеристики, по – перше поточна діяльність закладів освіти громади забезпечена фінансовим ресурсом практично у повному обсязі, по-друге, протягом останніх років спостерігається стабільна тенденція до зростання бюджету освітньої галузі, по-третє, громада використовує додаткові можливості залучення ресурсів для забезпечення потреб освіти, як то кошти ДФРР та субвенції для забезпечення соціально-економічного розвитку територій.

Мережа закладів освіти Терешківської сільської громади відповідає

більшості потреб її мешканців. Проте, переважна більшість закладів середньої освіти знаходяться у проблемній зоні з точки зору наповнюваності класів та, відповідно, забезпеченням ресурсами належної субвенції.

Подальше покращення транспортного забезпечення та асфальтного покриття на ключових ділянках доріг має сприяти скороченню часу на підвезення учнів. Потребує вирішення питання підготовки закладів освіти до забезпечення потреб з отримання освітніх послуг представниками маломобільних груп населення.

Очікуване зростання технічної оснащеності освітньої мережі Терешківської сільської громади (формування лабораторій та профільних класів, технічного обладнання приміщень, комп'ютерної техніки і Інтернету) має бути підкріплене вмінням вчителів використовувати нові технології в роботі.

В середньостроковій перспективі необхідно досягнути балансу між інвестиціями в поновлення будівель шкіл та забезпеченням їх належним обладнанням і технікою. Частину капітальних вкладень слід спрямувати саме на другий напрям. Для цього можна використовувати можливості бізнесу громади, міжнародних програм МТД та грантів, котрі надаються, наприклад, на створення окремих класів в закладах освіти.

Для вирішення цих та інших питань була підготовлена, розглянута та затверджена на сесії сільської ради Стратегія розвитку освіти Терешківської сільської ТГ до 2027 року [54].

Виявити внутрішні та зовнішні фактори, які можуть вплинути на подальшу реалізацію конкретного проекту, спрямованого на впровадження змін у системі освіти Терешківської сільської ТГ, дозволив SWOT аналіз. З його допомогою окреслені сильні і слабкі сторони, можливості і загрози, які притаманні системі освіти в громаді (додаток 3). Аналіз проблем системи освіти громади та їх пріоретизація учасниками робочої групи дозволила сформулювати три проблемні блоки (за схожістю проблематики та пріоритетністю вирішення), які мають бути трансформовані в пріоритетні напрями розвитку системи освіти

в майбутньому (додаток К).

Розроблення реалістичних прогнозів розвитку системи освіти Терешківської сільської ТГ на середньо- та довгостроковий період було ускладнено продовженням воєнних дій на території України. Високі ризики ускладнили процес прогнозування та знизили точність прогнозів. Відхилення може бути значним через вплив таких факторів як ефективність та послідовність реформ, поглиблення діалогу влади з бізнесом та з суспільством, сервісне надавання державних послуг тощо.

Попередньо-орієнтовний реалістичний сценарій Стратегії розвитку освіти Терешківської сільської ТГ до 2027 року визначає такі результати. Громада, що сформує імідж високотехнологічної та екологічної інвестиційно-привабливої території, залучить стратегічних інвесторів у пріоритетні галузі економіки. Оновити освітню мережу можна буде за рахунок використання сучасних науково-технологічних принципів і технологій (онлайн навчання, комп'ютеризація, позакласна робота). Внаслідок цього очікуються зростання якості навчання і рівня знань учнів, що підвищить їх конкурентоздатність на ринку праці та при вступі до закладів вищої освіти. Соціально орієнтований бізнес продовжуватиме вкладати свій ресурс в систему освіти громади, який отримає можливість залучати до роботи випускників шкіл. В середньостроковій перспективі реалізація плану модернізації освітньої інфраструктури (залученням державних субвенції та коштів з ДФРР) забезпечить підвищення рівня комфорту та покращення стан приміщень закладів освіти. Вони стануть безпечні, комфортні, енергоефективні, орієнтовані на інклюзію. Підвищиться активність молоді громади, яка сформує нові громадські організації, які можуть залучити додаткові позабюджетні кошти для розвитку громади та активізації громадянського суспільства. Після завершення бойових дій ВПО не повертатимуться до своїх домівок а залишаться в громаді.

Визначено три стратегічні цілі системи освіти Терешківської сільської ТГ:

1. Система освіти громади сприяє патріотичному вихованню та інтеграції дітей та молоді в доросле життя.

2. Базові умови отримання освітніх послуг задовольняють очікування більшості дітей та їхніх батьків.

3. Матеріально-технічна база системи освіти відповідає сучасним вимогам.

Операційні цілі та завдання системи освіти Терешківської сільської ТГ викладено в додатку Л.

Стратегію розвитку освіти Терешківської сільської ТГ до 2027 року передбачається реалізувати в два етапи: з 2023 по 2025 рр. та з 2026 по 2027 рр. Перший етап Стратегії розвитку освіти охоплено Планом реалізації, який містить 35 технічних завдань для проєктів розвитку місцевої освіти (додаток М). Проектні завдання для другого етапу почнуть готувати за рік до закінчення першої фази (у 2025 році), а результати, досягнуті під час першої фази, будуть враховані. Їх реалізація можлива завдяки залученню коштів місцевого бюджету, залученню освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів з розвитку освіти, фінансуванню у формі державної підтримки розвитку освіти за рахунок інших державних або регіональних програм, використанню фінансової підтримки міжнародної технічної допомоги суб'єктам місцевого розвитку, залученню грантових коштів через участь в реалізації окремих проєктів бізнесу або мешканців громади, залучення кредитних ресурсів, облігаційних позик, інших форм фінансування на зворотній основі.

Більшість з запропонованих 35 проєктів може мати як мінімум два джерела фінансування: місцевий бюджет та очікування надходження коштів від державного та обласного бюджетів, міжнародної технічної допомоги і грантів.

Проведення Стратегії розвитку освіти Терешківської сільської ТГ передбачає одночасне виконання багатьох завдань, які мають здійснювати різні структури виконкому за участі багатьох стейкхолдерів. Це визначає для керівництва громади завдання – організувати ефективне управління цим складним процесом.

Управління Стратегією реалізується на двох рівнях: політичному та

технічному. На політичному рівні заслуховуються та схвалюються звіти комітету з управління впровадженням стратегії, ініціативи та рекомендації щодо оновлення (внесення змін) Стратегії розвитку освіти Терешківської сільської ТГ. Особисто голова громади, виконавчий комітет та сільська рада забезпечують цей політичний рівень. На підставі пропозицій голови та/або комітету з управління впровадженням Стратегії сільська рада приймає рішення щодо внесення змін до Стратегії розвитку освіти Терешківської сільської ТГ.

Комітет з управління впровадженням Стратегії забезпечує реалізацію технічного рівня управління і моніторингу, який:

- забезпечує виконання завдань Стратегії згідно плану;
- здійснює моніторинг соціально-економічного стану громади;
- здійснює порівняльний аналіз основних соціально-економічних показників громади та області, країни, світу тощо;
- вивчає та детермінує впливи на громаду основних політичних, економічних, фінансових, соціальних, наукових, технологічних і т. д. тенденцій;
- добирає пропозиції щодо стратегічних сценаріїв у нових умовах зовнішнього середовища, як політичних так і соціально-економічних;
- аналізує відхилення показників громади та соціально-економічних тенденцій найближчих конкурентів, аналізує загрози, що створюють конкуренти;
- готує пропозиції щодо внесення змін до цілей і завдань Стратегії з врахуванням нових виявлених загроз та можливостей.

Виконавчий комітет та відповідні структурні підрозділи виконкому здійснюють адміністрування процесу реалізації Стратегії розвитку освіти Терешківської сільської ТГ. А для координації дій створюється (розпорядженням голови) вже згаданий вище постійно діючий Комітет з управління впровадженням Стратегії. Його очолює заступник голови а його членами є провідні відповідальні за виконання завдань Стратегії.

Не менше одну раз у в кожному півріччі Комітет з управління впровадженням Стратегії збирається та:

- організовує спільну діяльність структурних підрозділів органів виконавчої влади ради, органів державної влади, підприємств та установ громади процесі реалізації Стратегії, програм та проектів розвитку ТГ;
- готує та подає голові щорічні звіти про стан реалізації стратегії, представляє їх на пленарному засіданні правління (останньому в календарному році), розміщує повний текст звіту в Інтернеті;
- готує піврічні звіти про стан виконання Стратегії, подає їх голові та представляє на засіданні виконавчого комітету.

Пропозиції щодо зміни тексту Стратегії окреслюються профільними депутатськими комісіями (створюються розпорядженням голови). Організуються дискусії з цих питань на чергових та позачергових нарадах Комітету з управління впровадженням Стратегії. Пропозиції щодо зміни тексту Стратегії виносяться на розгляд сесії Терешківської ради один раз на рік (при необхідності – двічі на рік).

Моніторинг складається із спостереження (відстеження, тобто визначення відповідності поточної ситуації бажаному результату) та попередження (запобігання небажаним наслідкам реалізації Стратегії). Моніторинг відбувається відповідно до Плану моніторингу за показниками, визначеними планом.

Сутність моніторингу Стратегії полягає в тому щоб:

- окреслити планові (цільові) та фактичні показники/індикатори; організувати процес періодичного збору фактичних показників і створеним для цього органом моніторингу;
- здійснювати порівняння планових (цільових) та фактичних показників та виявляти відхилення в розрізі кожного проекту Стратегії.

Для оцінки ходу виконання проектів буде використовуватися шкала оцінювання. Шкала оцінювання рівня виконання проекту у складі Стратегії розвитку освіти Терешківської сільської ТГ є такою: 0,9-1,0 – незначне відхилення, 0,75-0,89 – відчутні відхилення; 0,5-0,74 – затримка виконання (відставання), 0-0,5 – загроза невиконання.

За результатами моніторингу висновки про необхідність оновлення/корегування Стратегії або ж стимулювання щодо її реалізації робить Комітет з управління впровадженням Стратегії.

Моніторинг Стратегії розвитку освіти Терешківської сільської ТГ охоплює такі рівні:

1. Моніторинг зовнішнього середовища розвитку громади. Охоплює аналіз основних показників, які мають стратегічне значення для громади та описують ситуацію в державі в цілому та Полтавській області. Результати узагальнюються і подаються у складі зведеного аналітичного моніторингового звіту один раз на рік.

2. Моніторинг індикаторів реалізації Стратегії згідно до окреслених показників. Звіт готується щорічно у складі комплексного аналітичного моніторингового звіту.

3. Моніторинг виконання проектів місцевого розвитку, що складають План реалізації Стратегії. Він розпочинається протягом наступних шести місяців після затвердження Плану реалізації Стратегії розвитку освіти. При цьому оцінюється стан реалізації кожного з проектів та міра досягнення результатів, які передбачені його технічним завданням. Відповідальний за моніторинг реалізації стратегії один раз на шість місяців (10 травня та 10 листопада) надсилає відповідальним підрозділам нагадування про необхідність подання піврічного моніторингового звіту (як за підсумками року, так і першого півріччя). Отримати моніторингові звіти за вказані місяці представники Комітету з управління впровадженням Стратегії мають до 15 числа наступного місяця.

Представники Комітету з управління впровадженням Стратегії за результатами моніторингу раз на рік подають також узагальнений за всіма стратегічними цілями проміжний аналіз фінансових потреб, його розглядають на черговому засіданні Комітету з управління реалізацією Стратегії. Затверджений Комітетом з управління реалізацією Стратегії аналіз фінансових потреб подається на розгляд депутатського комітету під час підготовки проекту

бюджету на наступний рік.

3.2. Підвищення рівня соціального захисту мешканців територіальної громади, розвиток сфери послуг

На сьогодні, в умовах подолання наслідків збройної агресії Російської федерації проти України, у суспільстві загалом і, зокрема, в кожній окремій громаді для утвердження цінності кожної людини важливим є виявлення й розуміння проблемних питань організації системи надання соціальних послуг.

В результаті моніторингово-аналітичного дослідження БФ «Право на захист» окреслено проблеми в організації системи надання соціальних послуг в ТГ України, законодавчого регулювання соціальної сфери, з'ясування його ефективності та актуальності в умовах сучасних викликів і потреб суспільства, а також варіанти оптимальних рішень у цій сфері [46]:

- проблему різниці в підходах у різних ТГ до окреслення структури системи надання соціальних послуг може вирішити визначенням єдиного або кількох можливих варіантів такої структури, що буде зроблено на рівні підзаконного нормативно-правового акту;

- проблему відсутності можливостей подати заяву на отримання соціальних послуг в електронному вигляді до ЦНАП можна подолати з розробкою порядку подання заяв через ЦНАП в електронній формі (МСП України та МЦТ України);

- необхідність удосконалення процесу надання такої послуги як екстрене (кризове) втручання, яка не передбачає можливості транспортування особи, може бути вирішено шляхом внесення відповідного доповнення опису такої послуги в Класифікаторі соціальних послуг;

- з метою усунення проблеми невизначення потреб населення в соціальних послугах актуальним є внесення змін до Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах, а

разом з тим розробка методичних рекомендацій та допомога громадам у визначенні таких потреб громад через належну методичну підтримку;

- для посилення методологічної підтримки та координації центральних органів державної влади щодо організації роботи у сфері надання соціальних послуг на локальному рівні важливим є комунікації між громадами, та МСП України та Департаментами соціального захисту населення обласних військових адміністрацій;

- покращення інформування мешканців громад про доступні послуги можливе з впровадженням для всіх громад єдиного профілю сторінки сайту де буде висвітлюватися інформація про надання соціальних послуг, щоб населення швидше могло зорієнтуватися та розуміти, куди та за якими соціальними послугами їм слід звертатися;

- для створення мультидисциплінарної команди чи вмотивованих спеціалістів, удосконалення їх професійних та особистих якостей необхідна організація навчання для соціальних працівників.

При обґрунтуванні напрямів нарощування рівня соціального захисту мешканців Терешківської сільської ТГ будемо спиратися на результати дослідження, проведеного рамках пілотної ініціативи Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні Громадською організацією «Ліга соціальних працівників України» [1]. Його метою було окреслення шляхів удосконалення системи соціальної роботи та соціальних послуг для чого було проведення вивчення її стану у ТГ шести областей України. Також вивчався стан організації та надання соціальних послуг у Полтавській області (з 1 жовтня по 10 листопада 2023 року). Враховуючи потреби мешканців 60 ТГ Полтавської області та з метою зниження рівня незадоволеного попиту на соціальні послуги надано рекомендації, спрямовані на вдосконалення соціальної роботи та розвиток системи надання соціальних послуг.

Погодимося з рекомендаціями щодо підвищення рівня та різноманітності послуг у Терешківській сільській ТГ станом на 2023 рік, що окреслені за результатами дослідження Громадської організації «Ліга соціальних

працівників України» [1] (додаток Н):

- розробити та схвалити місцеву програму забезпечення потреб населення в соціальних послугах;
- залучити надавачів соціальних послуг недержавного сектору до надання мешканцям ТГ соціальних послуг (з використанням механізмів соціального замовлення);
- привести у відповідність до державних будівельних норм щодо інклюзії будівлі надавачів соціальних послуг;
- започаткувати в ТГ відповідно до вимог державного стандарту соціальну послугу супроводу сімей, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та соціальну послугу «Транспортне обслуговування. Соціальне таксі»;
- забезпечити, відповідно до вимог законодавства, затвердження переліку соціальних послуг на календарний рік (які надаються в громаді), його розміщення на сайті ТГ та в соціальних мережах для інформування населення про соціальні послуги;
- здійснити заходи щодо пристосування будівель закладів комунальних послуг до вимог Державних будівельних норм та забезпечити спеціально обладнаним транспортом для перевезення осіб з інвалідністю комунальних надавачів соціальних послуг тощо.

Перша рекомендація (за результатами дослідження Громадської організації «Ліга соціальних працівників України») щодо впровадження інноваційних рішень для підвищення рівня та різноманітності послуг у Терешківській сільській ТГ виконана. Комплексна програма соціального захисту мешканців Терешківської сільської ТГ на 2022-2025 роки вже розроблена та схвалена Терешківською сільською радою, що зроблено для розвитку соціальних послуг для вразливих верств населення, започаткування нових соціальних послуг, удосконалення міжвідомчої взаємодії зацікавлених сторін в інтересах сімей, осіб і дітей та забезпечення їх майбутньої діяльності при плануванні соціальних послуг. Її метою є прагнення вирішити невідкладні

питання, організаційного, матеріально-технічного, медичного та соціально-побутового обслуговування мешканців, які потрапили у складні життєві обставини. Наступник кроком має стати розробка Стратегії розвитку системи соціального захисту населення Терешківської сільської ТГ 2024-2027 роки.

Друга рекомендація (за результатами дослідження Громадської організації «Ліга соціальних працівників України») залучити надавачів соціальних послуг недержавного сектору до надання соціальних послуг мешканцям ТГ з використанням механізмів соціального замовлення залишається актуальною.

Законом України «Про соціальні послуги» та іншими нормативно-правовими актами органам місцевого самоврядування надано право залучати до надання соціальних послуг недержавних суб'єктів надання соціальних послуг. Систему надання соціальних послуг, частиною якої є громадські організації, можна оптимізувати шляхом запровадження нових механізмів взаємодії державного та недержавного секторів, а також використання ресурсів та потенціалу неурядових організацій, що пропонують соціальні послуги в ТГ. Недержавний сектор цілком здатний взяти на себе значну частину функцій надання соціальних послуг в ТГ.

Виконавчий комітет Щербанівської сільської ради має повноваження у сфері соціального захисту та надання соціальних послуг населенню. Модель системи соціального захисту мешканців Щербанівської сільської ТГ, яка включатиме компонент надання соціальних послуг, в 2025-2027 роках матиме таку конфігурацію (рис. 3.1).

Голові Щербанівської сільської ТК та його заступнику належить забезпечити здійснення замовлення соціальних послуг у ГО та підготовку рішень щодо надання послуг. Відділ з питань соціального захисту населення та служба у справах дітей гарантують виконання завдань із визначення потреб населення, планування та надання соціальних послуг, моніторингу, контролю та оцінки якості своїх послуг, замовлення соціальних послуг в ГО; прийняття рішень про надання послуг. ЦНАП організовує прийом населення соціальним менеджером, який оцінює потреби, консулює, складає індивідуальні плани.

Завданням адміністраторів ЦРЛ у старостаті є визначення потреби в послугах мешканців старостату, встановлення малозабезпечених сімей та сімей, які перебувають у СЖО, надання послуг. КУ «Центр надання соціальних послуг Терешківської сільської ради» забезпечує мешканців послугами.

Проте, до надавачів соціальних послуг можуть належати підприємства, установи, організації недержавного сектору, що не здійснюють підприємницьку діяльність. Чинне законодавство встановлює єдині вимоги до надавачів соціальних послуг усіх форм власності: державної, комунальної і недержавної. Працівникам організацій соціального обслуговування всіх форм власності належить забезпечити надання соціальних послуг на професійній основі.

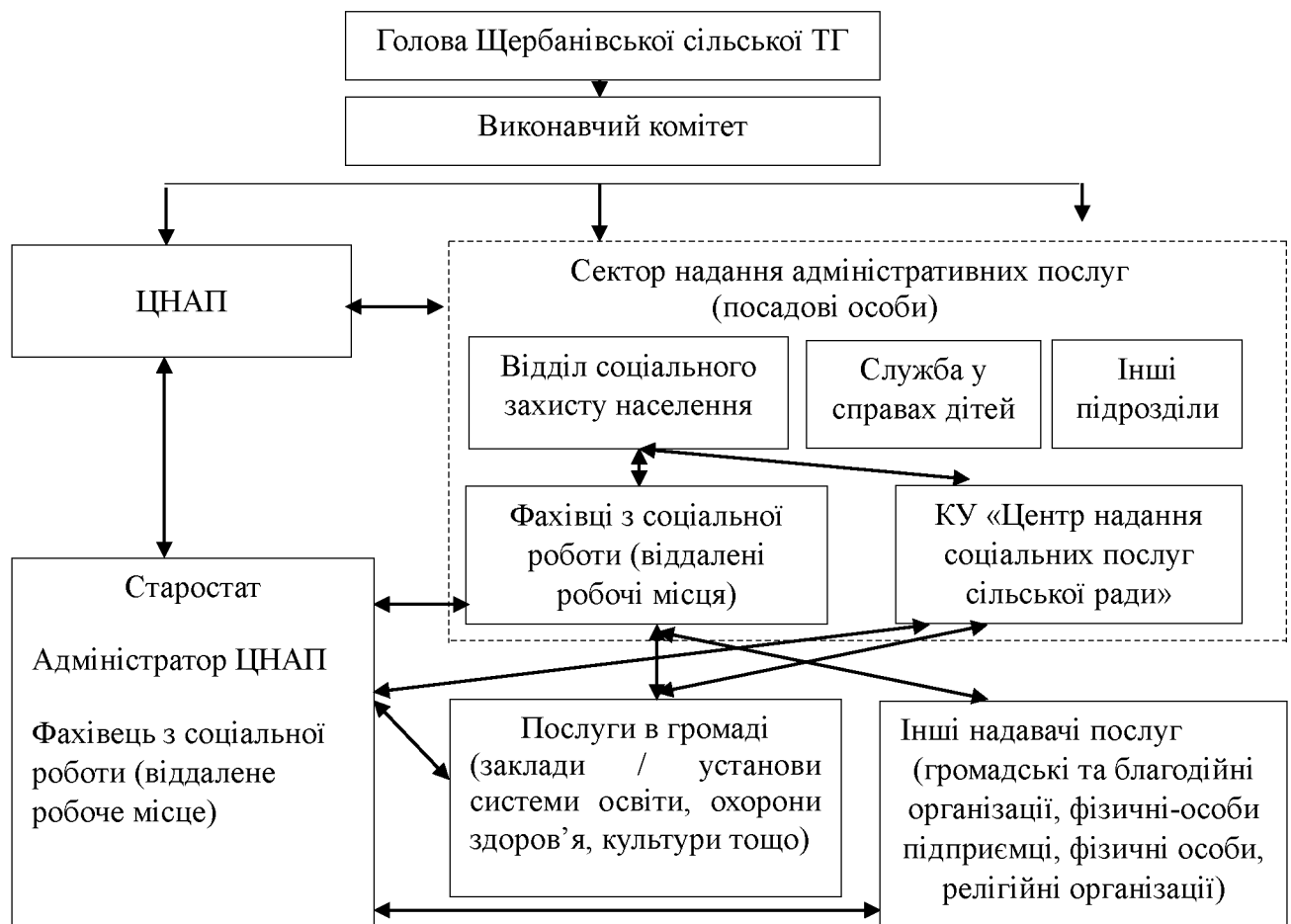

Рис. 3.1. Модель системи соціального захисту мешканців Щербанівської сільської ТГ, 2025 р.

Джерело: сформовано на основі [29].

Усі надавачі соціальних послуг, не залежно від їх характеру, мають відповідати вимогам, викладеним в додатку П. Спеціальні критерії, обов'язкові для організацій-надавачів соціальних послуг, що забезпечують цілодобове перебування/проживання в приміщеннях надавачів послуг, нічне чи денне перебування, особливо харчування (догляд, супровід, проживання, притулок тощо), екстрені (кризові) соціальні послуги та допоміжні соціальні послуги. До організацією-надавача соціальних послуг можуть застосовуватися і додаткові спеціальні критерії в залежності від послуг, які надаються (додаток Р).

На період дії воєнного стану на території України: до надання послуг допускаються працівники та волонтери навіть без документів, що підтверджують рівень професіоналізму, шляхом укладення договорів у встановленому законодавством порядку; вимога про відсутність у надавача соціальної послуги фінансової заборгованості не поширюється; соціальні послуги можуть надаватися в будівлях, які не відповідають вимогам інклюзії

Надавачі соціальних послуг, які забезпечують цілодобове перебування/проживання, нічне чи денне перебування в приміщеннях надавача під час дії воєнного стану на території України: повинні підготувати та обладнати споруди цивільного захисту, підвальні чи інші будівлі, придатні для обслуговування укриття клієнтів і персоналу та їх безпечне перебування; перевірити та забезпечити наявність опалення, електроенергії водопостачання; підготувати необхідні продукти харчування, воду, медикаменти, засоби гігієни, одяг, взуття тощо [52].

Вище викладені рекомендації дозволять забезпечити формування та розвиток сучасної та ефективної системи соціальних послуг на рівні Терешківської сільської ТГ.

Висновок до розділу 3

1. В середньостроковій перспективі необхідно досягнути балансу між інвестиціями в поновлення будівель шкіл та забезпеченням їх належним

обладнанням і технікою. Частину капітальних вкладень слід спрямувати саме на другий напрям. Для цього можна використовувати можливості бізнесу громади, міжнародних програм МТД та грантів, котрі надаються, наприклад, на створення окремих класів в закладах освіти.

2. Стратегією розвитку освіти Терешківської сільської ТГ до 2027 року визначено три стратегічні цілі системи освіти Терешківської сільської ТГ: система освіти громади сприяє патріотичному вихованню та інтеграції дітей та молоді в доросле життя; базові умови отримання освітніх послуг задовольняють очікування більшості дітей та їхніх батьків; матеріально-технічна база системи освіти відповідає сучасним вимогам. Перший етап Стратегії розвитку освіти охоплено Планом реалізації, який містить 35 технічних завдань для проектів розвитку місцевої освіти. більшість з НИХ може мати як мінімум два джерела фінансування: місцевий бюджет та очікування надходження коштів від державного та обласного бюджетів, МТД і грантів.

3. Політичний рівень реалізації Стратегії розвитку освіти Терешківської сільської ТГ забезпечують голова громади, виконавчий комітет та сільська рада (заслуховуються та схвалюються звіти комітету з управління впровадженням стратегії, ініціативи та рекомендації щодо оновлення Стратегії). Комітет з управління впровадженням Стратегії забезпечує реалізацію технічного рівня управління і моніторингу (відстеження, тобто визначення відповідності поточної ситуації бажаному результату, та запобігання небажаним наслідкам реалізації Стратегії).

4. Визначено, що оптимальними рішеннями у сфері надання соціальних послуг в ТГ України є: встановлення єдиного або кількох можливих варіантів структури системи надання соціальних послуг, що буде зроблено на рівні підзаконного нормативно-правового акту; розробка порядку подання заяв через ЦНАП в електронній формі (МСП України та МЦТ України); внесення відповідного доповнення опису послуги екстрене (кризове) втручання в Класифікаторі соціальних послуг; внесення змін до Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах, а

разом з тим розробка методичних рекомендацій та допомога громадам у визначенні таких потреб громад через належну методичну підтримку; розбудова комунікації між громадами, МСП України та Департаментами соціального захисту населення ОВА; впровадження для всіх громад єдиного профілю сторінки сайту з інформацією про надання соціальних послуг; організація навчання для соціальних працівників.

5. Для підвищення рівня та різноманітності послуг у Терешківській сільській ТГ доцільно: залучити надавачів соціальних послуг недержавного сектору до надання мешканцям ТГ соціальних послуг (з використанням механізмів соціального замовлення); привести у відповідність до державних будівельних норм щодо інклюзії будівлі надавачів соціальних послуг; започаткувати в ТГ соціальну послугу супроводу сімей, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та соціальну послугу «Транспортне обслуговування. Соціальне таксі»; забезпечити затвердження переліку соціальних послуг на календарний рік, його розміщення на сайті ТГ та в соціальних мережах; здійснити заходи щодо пристосування будівель закладів комунальних послуг до вимог Державних будівельних норм та забезпечити спеціально обладнаним транспортом для перевезення осіб з інвалідністю

ВИСНОВКИ

Підсумком дослідження процесів формування та розвитку людського потенціалу ТГ стала сукупність висновків теоретико-методологічного та практичного спрямування. Обґрунтовано, що людський потенціал відображає сукупність фізіологічних, соціально-психологічних, інтелектуально-трудових, соціально-стратифікаційних, етнокультурних можливостей, які можуть бути задіяні в суспільстві вже або найближчим часом і реалізуються в середовищі, що забезпечує його розвиток. Етапами відтворення людського потенціалу є формування, використання, розвиток, відтворення. Інвестиції в людський капітал реалізуються на двох основних рівнях: на рівні держави, державної політики; на рівні окремої людини. В сучасних умовах вагомості набуває рівень територіального управління.

Для ТГ людські ресурси можна визначити як основний елемент ресурсного потенціалу поряд з природно-сировинними, фізичними, фінансовими, техніко-технологічними, інформаційними ресурсами. Людський потенціал є сильною детермінантою потенціалу (спроможності) ТГ.

На місцевому рівні підхід до вирішення проблем розвитку можна вбачати у створенні комплексу можливостей забезпечення людського розвитку в громадах, підвищення якості життя через розвиток соціальної інфраструктури та умов зайнятості населення. Основним пріоритетом є розвиток соціальної інфраструктури. Механізми відтворення людського потенціалу ТГ в Україні мають також гарантувати їх стратегічну орієнтацію на цілі розвитку та на цілі сталого розвитку в майбутньому. Необхідно спрямувати управлінські рішення ТГ та фінансове забезпечення вирішення від наявних соціальних проблем до цілей розвитку, які передбачають пропозицію сприятливого підприємницького середовища, що призведе до розширення можливостей працевлаштування населення. У період повоєнної відбудови України необхідно розробити відповідну стратегію управління розвитком людського капіталу ТГ з метою захисту та відновлення людського потенціалу.

У результаті вивчення проблем формування і розвитку людського потенціалу на рівні Терешківської сільської ТГ Полтавського району Полтавської області можна зазначити, що статевий і віковий склад її мешканців відображає загальні демографічні тенденції, властиві для більшості районів Полтавської області, негативні тенденції спостерігаються в демографічній ситуації, протягом останніх років спостерігається тенденція до скорочення за рахунок зменшення природного приросту чисельності населення. Вимирання та старіння населення негативно впливають на якість трудового потенціалу. Проте відмітимо збільшення кількості мешканців громади завдяки міграційному руху ВПО внаслідок широкомасштабної військової агресії.

З'ясовано, що в Терешківській ТГ реалізуються наступні цільові програми: Програма розвитку Комунальної установи «Терешківський інклюзивноресурсний центр» Терешківської сільської ради; Програма військово-патріотичного виховання учнівської молоді Терешківської сільської ради на 2022-2024 роки; Комплексна програма розвитку закладів освіти Терешківської сільської ради на 2022-2025 роки. Найбільша частина бюджету освіти є видатками споживання (90 %), що призводить до обмеження спроможності ТГ акумулювати ресурси для реалізації стратегічних завдань розвитку цієї галузі.

З'ясовано, що в середньостроковій перспективі необхідно досягнути балансу між інвестиціями в поновлення будівель шкіл та забезпеченням їх належним обладнанням і технікою. Частину капітальних вкладень слід спрямувати саме на другий напрям. Для цього можна використовувати можливості бізнесу громади, міжнародних програм МТД та грантів, котрі надаються, наприклад, на створення окремих класів в закладах освіти.

Діяльність закладів культури Терешківської сільської ТГ спрямована на створення належних умов для підвищення рівня розвитку інфраструктури культурної сфери громади, задоволення культурних і духовних потреб жителів громади на належному рівні. Проте, с. Терешки та с. Копили взагалі не мають у комунальній власності будинків культури, більшість наявних будинків культури

та сільських клубів потребують проведення поточних чи капітальних ремонтних робіт, установлення систем опалення (частково ця робота вже розпочата і є позитивні результати), облаштування систем водовідведення. Окремо слід зазначити потребу оновлення матеріально-технічної бази (обладнання, меблі, апаратура, сценічні костюми та ін.).

Встановлено, що одним з основних напрямів розвитку Терешківської сільської ТГ є соціальний захист і соціальне забезпечення населення через реалізацію заходів: надання матеріальної допомоги громадянам, які перебувають у СЖО: хворим дітям, постраждалим від аварії на Чорнобильській АЕС, малозабезпеченим, пенсіонерам та найбільш незахищеним пільговим категоріям населення; надання одноразової грошової допомоги постраждалим учасникам АТО та сім'ям загиблих. В ТГ успішно реалізується Комплексна програма соціального захисту населення Терешківської сільської ТГ на 2022-2025 роки. З 2022 року працює КУ «Центр надання соціальних послуг Терешківської сільської ради», що включає два підрозділи: відділення соціальної допомоги вдома та надання адресної натуральної та грошової допомоги (послуги «Догляд вдома» та «Натуральна допомога»); відділення денного перебування (безкоштовна послуга «Соціальна адаптація»).

Потреби в наданні адміністративних послуг мешканцям Терешківської сільській ТГ в достатній мірі забезпечує ЦНАП, який працює режимі єдиного вікна. Базовий перелік послуг можна отримати у центральному офісі ЦНАП (с. Терешки) та у його віддалених робочих місцях у населених пунктах (с. Микільське та с. Заворскло), окрім реєстрації бізнесу через тривалу процедуру отримання доступу до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців. З початку 2022 року затверджено 182 адміністративні послуги.

Стратегією розвитку освіти Терешківської сільської ТГ до 2027 року визначено три стратегічні цілі системи освіти Терешківської сільської ТГ: система освіти громади сприяє патріотичному вихованню та інтеграції дітей та молоді в доросле життя; базові умови отримання освітніх послуг задовольняють

очікування більшості дітей та їхніх батьків; матеріально-технічна база системи освіти відповідає сучасним вимогам. Перший етап Стратегії розвитку освіти охоплено Планом реалізації, який містить 35 технічних завдань для проектів розвитку місцевої освіти. більшість з НИХ може мати як мінімум два джерела фінансування: місцевий бюджет та очікування надходження коштів від державного та обласного бюджетів, міжнародної технічної допомоги і грантів.

Політичний рівень реалізації Стратегії розвитку освіти Терешківської сільської ТГ забезпечують голова громади, виконавчий комітет та сільська рада (заслуховуються та схвалюються звіти комітету з управління впровадженням стратегії, ініціативи та рекомендації щодо оновлення Стратегії). Реалізацію технічного рівня управління і моніторингу (відстеження, тобто визначення відповідності поточної ситуації бажаному результату, та запобігання небажаним наслідкам реалізації Стратегії) забезпечує Комітет з управління впровадженням Стратегії.

Визначено, що оптимальними рішеннями у сфері надання соціальних послуг в ТГ України є: встановлення єдиного або кількох можливих варіантів структури системи надання соціальних послуг, що буде зроблено на рівні підзаконного нормативно-правового акту; розробка порядку подання заяв через ЦНАП в електронній формі (МСП України та МЦТ України); внесення відповідного доповнення опису послуги екстрене (кризове) втручання в Класифікаторі соціальних послуг; внесення змін до Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах, а разом з тим розробка методичних рекомендацій та допомога громадам у визначенні таких потреб громад через належну методичну підтримку; розбудова комунікації між громадами, МСП України та Департаментами соціального захисту населення ОВА; впровадження для всіх громад єдиного профілю сторінки сайту з інформацією про надання соціальних послуг; організація навчання для соціальних працівників.

Для підвищення рівня та різноманітності послуг у Терешківській сільській ТГ доцільно: залучити надавачів соціальних послуг недержавного

сектору до надання мешканцям ТГ соціальних послуг (з використанням механізмів соціального замовлення); привести у відповідність до державних будівельних норм щодо інклюзії будівлі надавачів соціальних послуг; започаткувати в ТГ соціальну послугу супроводу сімей, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та соціальну послугу «Транспортне обслуговування. Соціальне таксі»; забезпечити затвердження переліку соціальних послуг на календарний рік, його розміщення на сайті ТГ та в соціальних мережах; здійснити заходи щодо пристосування будівель закладів комунальних послуг до вимог Державних будівельних норм та забезпечити спеціально обладнаним транспортом для перевезення осіб з інвалідністю.